

Sivistysvaliokunta

Asia: Suomen Akatemia -lain muuttaminen

Viite: HE 209/2024

1. Yleistä

Sivistysala ry:n (Sivista) tavoitteena on, että Suomi on parhaiten koulutettujen ihmisten hyvinvoiva, avoin ja vetovoimainen maa, jossa osaamisella ja luovuudella tehdään parempaa maailmaa. Hallituksen esityksen tavoitteena on selkeyttää Suomen Akatemian hallinnollisia rakenteita vastaamaan toimintaympäristön muutosta, vahvistaa Akatemian hallituksen strategista työskentelyä sekä huomioida ko. lainsäädännössä kansallinen turvallisuus.

Sivista kannattaa esityksiä, mutta ehdotamme muutosta kansalliseen turvallisuuteen liittyvään säädökseen ja nostamme esiin huomioita valiokunnan mietintöä ajatellen.

2. Tutkimuksen turvallisuus

Suomen Akatemiaa koskevaan lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan Akatemian tulisi tehtäviään hoitaessaan ottaa huomioon Suomen kansallinen turvallisuus ja kansainväliset velvoitteet ja että rahoituspäätöksiä tehtäessä tulisi olla mahdollisuus olla rahoittamatta tieteellisesti korkeatasoisia hankkeita, joihin liittyy kansallista turvallisuutta vaarantavia elementtejä.

Suomen Akatemia on itsenäinen viranomainen riippumattomine prosesseineen. Sivista arvioi, että esityksessä tutkimuksen turvallisuuden huomioinnista kyse on ennen kaikkea hakemusten käsittelyn ja arviointiprosessin hallinnasta sekä riskiarvioinnista hakuprosessin eri vaiheissa. Uuden säännöksen tavoite, että Suomen Akatemia voisi vastata asianmukaisesti tutkimuksen turvallisuudesta hakuprosesseissaan, on perusteltu.

Sivistan mielestä Suomen Akatemian tulee voida tunnistaa mahdolliset riskit ja uhat, jotka liittyvät tutkimuksen turvallisuuteen. Suomen Akatemialla tulee olla mahdollisuus ottaa huomioon mm.

kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät riskit. Tästä syystä Sivista pitää hyvänä, että asiasta säädettäisiin lailla.

Sivistan mielestä on kuitenkin varmistaa, että säädöstä ei voi tulkita tai ymmärtää väärin. Sivista pitää tärkeänä korostaa hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todettua: Akatemialla ei olisi jatkossakaan mahdollisuutta kieltää tiettyjä tutkimusaiheita tai kysymyksenasetteluja. Suomen Akatemian päätös hakemuksen rahoittamisesta tai rahoittamatta jättämisestä ei sinällään rajoita tieteen vapautta. Sivista korostaa korkeakouluja edustavana työnantajajärjestönä, että myös korkeakoulujen strategiset valinnat, organisaation omat prioriteetit ja resurssit vaikuttavat akateemisen tutkimustyön käytännön reunaehtoihin olematta kuitenkaan tieteen vapauden loukkauksia.

Sivista ehdottaa, että 2 § 1 momentin 1 kohta muotoillaan uudelleen. Sivista yhtyy Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFIn ehdotukseen uudeksi muotoiluksi: Edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä hoitaessaan Suomen Akatemian tulee edellyttää, että tutkimuksen turvallisuus ja siihen kohdistuvat riskit tutkimushankkeissa, tutkimusyhteistyössä ja tutkimustulosten hyödyntämisessä otetaan asianmukaisesti huomioon.

Ehdotamme myös, että tutkimuksen turvallisuus määritellään kuten Euroopan unionin neuvoston suosituksessa (C/2024/3510) valiokunnan mietinnössä. On tärkeää, että lainsäätäjän asiakirjoista käy selkeästi ilmi, että lain tarkoituksena ei ole rajoittaa rahoitettavia hankkeita tutkimusaiheiden tai kysymyksenasetteluiden perusteella.

Suomen Akatemian haku- ja arviointiprosessia tulee kehittää yhdessä korkeakoulujen ja muiden tutkimuksen turvallisuuteen liittyvien sidosryhmien kanssa. Esimerkiksi jo hakuvaiheessa tutkimuksen turvallisuuden itsearviointi voisi olla mahdollinen työkalu, jolla voitaisiin tunnistaa riskejä.

Sivista pitää myös tärkeänä, että Suomen Akatemialle varmistetaan riittävät resurssit ja osaaminen turvallisuuden huomioimiseen tieteellisen arvioinnin lisäksi, ja pidämme tärkeänä, että turvallisuuteen liittyvästä riskienhallinnasta aiheutuvat kustannukset on huomioitu kohdassa 4.2 ”taloudelliset vaikutukset”.

3. Muut ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että nykyinen tutkimusinfrastruktuurikomitea muutettaisiin tutkimusinfrastruktuuritoimikunnaksi, jonka tehtävät ja nimittämiskäytännöt vastaisivat Akatemian muiden toimikuntien tehtäviä ja käytäntöjä. Esitys on perusteltu, sillä se yhdenmukaistaa terminologiaa ja selkiyttää organisaatorakennetta. Sivista kannattaa muutosta.

Akatemian hallituksen strategisen työskentelyn vahvistamiseksi toimikuntien, tutkimusinfrastruktuurikomitean ja strategisen tutkimuksen neuvoston puheenjohtajien läsnäolo- ja puheoikeus hallituksessa poistettaisiin. Sivista pitää tärkeänä, että kullakin organisaation toimielimellä on spesifit, kirkkaat tehtävänsä. Hallituksen tehtävänä on työskennellä strategisella tasolla ja tämän vahvistamiseksi on perusteltua, että läsnäolo-oikeuksista ei ole säädöksiä lain tasolla.

Vuonna 2010 voimaan tulleen yliopistouudistuksen siirtymävaiheeseen kytkeytyneet Suomen Akatemian säännökset akatemiaprofessorien ja akatemiatutkijoiden hakuprosessiin, työsuhteeseen ja tieteen vapauteen liittyen kumottaisiin. Kyseiset akatemiaprofessorien ja akatemiatutkijoiden rahoitusinstrumentit hakuprosesseineen ovat vakiintuneita. Akatemiatutkijoilla ja -professoreilla on samanlainen tieteen vapaus kuin muillakin tutkijoilla. Sivista kannattaa esitystä.

Helsingissä 18.2.2025

Sivistysala ry

Heikki Kuutti Uusitalo, johtaja, politiikka ja vaikuttaminen

Paula Tuovinen, asiantuntija, politiikka ja vaikuttaminen
paula.tuovinen@sivista.fi, puh. +358503034873

Sivistysala tekee sinnikästä työtä koulutuksen, osaamisen ja luovuuden puolesta. Sivista edustaa 400:aa yksityistä sivistysalan työnantajaa. Jäsenteimme palveluksessa on 69 000 alan ammattilaista. Olemme Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n jäsen.